

Đuro Basler

PALEOLITSKO NALAZIŠTE MALA GRADINA U KULAŠIMA

Mala gradina u Kulašima nalazi se na brijegu koji se kao sedlo proteže između Velike gradine¹ i masiva niskih brežuljaka južno od sastava Velike i Male Ukrine. Tu je 1951. godine usječena željeznička pruga Doboj — Banja Luka. Površina arheološkog prostora uglavnom je erodirana sve do šljunkovite pliocenske terase. Jedino je na južnom njegovom dijelu ostala sačuvana ovalna tumulasta uzvisina od ilovače.

Prilikom pregleda terena 1959. godine na izapranj površini uokolo tumula zapaženi su kremen artefakti koji su upućivali na mogućnost postojanja paleolitske stanice na ovom mjestu. Zbog toga je ovdje 1961. god. izvršeno pokusno sondiranje, a 1962. i 1963. god. sistematsko istraživanje. U dvije kampanje iskopano je u svemu 20 sondi veličine 4 x 4 metra, što znači da je pretražen prostor veličine 320 m². U radovima je sudjelovao Brana Belić, tada kustos Zavičajnog muzeja u Doboj, koji je preuzeo u rad i već ranije objavio nalaze iz mlađih prethistorijskih epoha.²

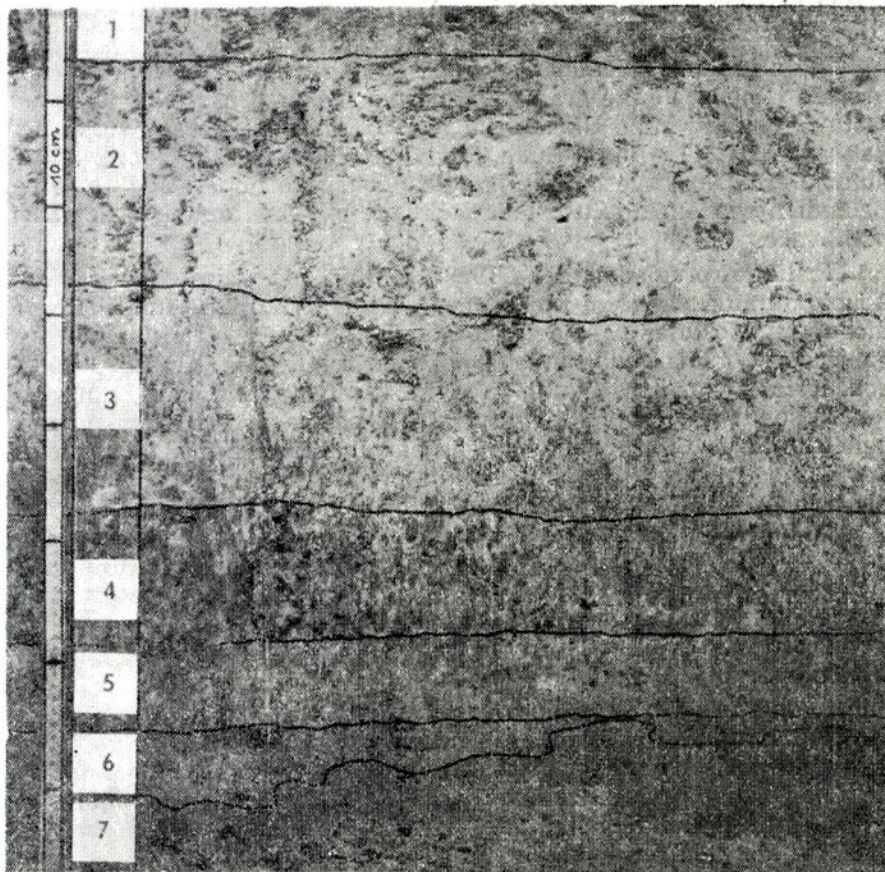
Mala gradina prekrivena je u sačuvanom dijelu nanosom prašinate ilovače, tipične za kasni kvartar u sjevernoj Bosni. O pojavi ove vrste sedimenata već je govoreno³, tako da se ovdje mogu iznijeti jedino podaci koji su specifični samo za ovo nalazište.

Profil u sondi VI (dakle, pri vrhu tumula) sastoji se od slijedećih slojeva:

Sloj 1 (0,00—0,15): Humozna mekota svijetle oker boje i naglašeno prašinate konstitucije. O pravom humusu ovdje se gotovo i ne može govoriti jer je kultiviranjem zemljišta i ovaj maleni relikv starog pokrivača gradine znatno načet erozijom. U sloju se nailazi, istina dosta rijetko, na sitne ulomke prethistorijske keramike, a otkriveno je i željezno koplje.

Sloj 2 (0,15—0,40): Sastoji se od prašine svijetle oker boje. To je zapravo donji, kompaktniji dio nasipa tumula, čiji je materijal bio prikupljen sa okolnog terena. Pri vrhu tumula sloj je nešto deblji, dok se prema padini smanjuje toliko da se na rubovima nasipa jedva i primjećuje. U njemu se nalaze vrlo mali fragmenti keramike, vjerojatno kulture žarnih polja, a pri samom dnu stere se dosta tanak stratum sa kremenim artefaktima paleolitske starosti. Njihov broj je relativno vrlo malen, pa tako i ne osobito karakterističan. Kremenice su, osim toga, zatečene samo u središnjim sondama, pri vrhu brežuljka.

Sloj 3 (0,40—0,75): Čini ga rastresita ilovača zagasito smeđe boje, prošarana okomitim žilicama svjetlosive prašnaste mase. Te žilice prodiru još i kroz dva naredna sloja. Ovdje se, dakle, susrećemo sa već tipičnim horizontom, tzv. slojem III u nalazištima sjeverne Bosne⁴. Sloj je inače nešto rastresitiji u odnosu na druga nalazišta u okolini, očito zbog toga što je u znatno kasnije doba bio pokriven nanosom ogrtača tumula.

Sl. 1. Mala gradina, snimak profila

Sloj 4 (0,75—0,85): Sastoji se od tankog nanosa zbijene ilovače oker boje sa tamnosmeđim mrljama konkcija ferohumata. Na nekoliko mjesta on je poremećen ukopom grobova kulture žarnih polja⁵, kada je, kako izgleda, bila naseljena Velika gradina. Ostaci nekropole zapaženi su već prilikom prvih radova, naročito u sondi VI. Sam sloj je u arheološkom pogledu potpuno sterilan, izuzev ovih naknadnih ukopa, koji u njemu predstavljaju strano tkivo.

Sloj 5 (0,85—1,00): Ovaj relativno dosta tanki sloj kompaktne ilovače oker boje djelimično je prošaran okomitim žilicama svjetlosive prašine iz sloja br. 3, ali se po njegovom lomljenju jasno vidi da on pripada tipu glinaste ilovače sa nešto polegnutim žilicama svjetlosive marmorizacije, dakle, tlu koje je nakon svog formiranja bilo izloženo djelovanjima nekog stadijalnog doba. Sličan sloj zapažen je u mnogo izrazitijoj formi na Lušćiću⁶ i na Visokom brdu u Lupljanici⁷. Zbog male debljine nije bilo moguće mjeriti kosinu pada tih žilica, koja je i inače različita na svakom nalazištu. Donji dio ovog sloja počiva na poremećenju što ga je izazvalo erodiranje tla prije njegovog nanošenja. Ovaj sloj sadrži ostatke paleolitskog prebivališta u primarnom položaju.

Sloj 6 (1,00—1,25): Čini ga kompaktna glina oker boje, u svom donjem dijelu poremećena snažnim krioturbacijama kojima je bila zahvaćena površina sloja plavičaste gline. On odgovara sloju X na Visokom brdu u Lupljanici⁸. Gornja granica mu je oštro odsječena, što je znak da je on ranije bio deblji, pa je naknadno erodiran, prije nego što je došlo do sedimentacije sloja 5. Sloj je inače arheološki sterilan.

Sloj 7 (1,25—1,80): Sastoji se od kompaktne plavosive gline, u gornjem dijelu snažno poremećene kretanjima koja su uzrokovala zaleđivanje tla u vrijeme nekog stadijala.

Sloj 8 (1,80—x): Tamnosmeđa glina sa riječnim oblutkom. Obično se smatra ostatkom pliocenske terase⁹, no nije isključeno da bi taj nanos mogao biti i mlađi — možda iz vremena Günza.

Na površini od 320 m² otkopano je iz sloja 5 u svemu 3.473 komada kremenica sa tragovima obrade, dakle, gotovo 11 komada na 1 m². Fertilni horizont bio je svega 25 cm debljine. Relativno najgušći nalazi konstatirani su u sredini pretraženog prostora, tj. u sondama XVI, VII, VIII i XIV, sa ukupno 1.443 primjerka, što čini gotovo polovinu svih nalaza. Ovamo su uračunati svi primjerci, a na izrazite alatke otpada oko 10% nalaza.

Od tri kulturna horizonta, koliko je bilo moguće ovdje zapaziti, prvenstvo pripada mladepaleolitskoj skupini u sloju 5. Sa ovim slojem bio je inače priljubljen još jedan fertlilni horizont — onaj što je u sebi nosio artefakte srednjopaleolitske kulture. On je, međutim, bio vrlo siromašan.

Treći horizont nalazio se pri dnu sloja 2, no neki predmeti spuštali su se i u najgornje dijelove sloja 3. Inventar trećeg horizonta zatečen je u sekundarnom položaju; on je u doba kulture žarnih polja bio prenesen zajedno sa ilovačom iz šireg područja Male gradine, pa ugrađen u tumulus. Nije moguće objasniti činjenicu da su nalazi iz tog horizonta bili u većini atipični. Nije, naime, isključeno da su ljudi kulture žarnih polja prilikom zasipanja tumula prisvajali, možda, reprezentativnije primjerke kremenica u svrhu reutilizacije.

Pretpostavljenom starijem horizontu, onom najnižem u sloju 5, pripada vjerovatno veliki *disk*, prikazan na tabli V. Na jednoj od njegovih ploha ostao je sačuvan velik dio korteksa, dok je ostala površina pritesana u pravcu rubova, tako da je na ivici formirano strgalo. Druga strana oblikovana je nizom odbitaka širokog tipa čiji negativni pokazuju naglašeni *bulbus*.

Drugi karakterističan predmet je velika i debela *strugalica* stepenasto retuširana pri rubu (Tab. IV, br. 3). Još jedan primjerak strugalice (Tab. IV, br. 1) nema sve one oblikovne karakteristike, po kojima bi se ovaj predmet mogao pripisati moustérienu, kamo ovaj tip alatke, po pravilu, treba da pripada. To je, inače, primjerak nazupčanog ruba, karakterističnog za kasni srednji paleolitik. Moustérienu bi se mogla pripisati i široka *lamina* sa izvijenom udarnom plohom na oblik »ptice u letu«. Objekat je grubim retušama gotovo po cijelom obodu formiran slično strugalici, ali sa višestranim radnim rubom (Tab. II, br. 1).

Skupini srednjeg paleolitika pripada možda i vrlo debela, stepenastim retušama obrađena alatka, slična strgalu (Tab. II, br. 4).

Mladepaleolitski inventar na Maloj gradini je neuporedivo brojniji. Sljubljenost ovog horizonta sa onim koji je sadržavao alatke srednjepaleolitskog tipa, ne treba da znači da su ova dva horizonta i prvobitno bila u istom odnosu.

Među *ubadačima* ističe se primjerak tzv. »srednjeg ubadala« (burin dièdre droit), načinjenog od grubog odbitka trokutastog presjeka sa donekle sačuvanim korteksom na lijevoj strani i nizom retuša na desnom proksimalnom rubu (Tab. II, br. 2). Drugi primjerci pripadaju tipu uglovnih ubadala (burin dièdre d'angle).

Postoji i nekoliko primjeraka *strgala* na retuširanoj lamini (Tab. I, br. 2; tab. II, br. 9). Ovom tipu možda pripada fragmentirani primjerak porubno retuširane lamine (Tab. IV, br. 4), čiji se distalni kraj nije sačuvao. Na sačuvanom se dijelu retuša proteže i prema udarnoj plohi, pa se i sama ona čini kao da je bila dotjerana sa nekoliko okomitih udaraca. Sličnih odbitaka u obliku nešto širih rezala otkriveno je više primjeraka. Oni su obično bez rubne obrade, ali uvijek sa uzdužnim lamelarnim retušama po gornjoj plohi u pravcu talona (tab. I, br. 1, 4, 5 i 6). Kod većih primjeraka zapažaju se retuše po udarnoj plohi — talonu (tab. III, br. 4, 7, 9).

Među strgalima posebno se ističe primjerak njuškastog tipa (tab. II, br. 6). Sličnih primjeraka otkriveno je i u drugim nalazištima sjeverne Bosne. Specifičan tip predstavlja nekoliko primjeraka (tab. II, br. 3, 8, 10) čiji je rub samo na jednoj, i to po pravilu lijevoj strani, retuširan na oblik luka koji se dijelom proteže i na distalni kraj alatke. Ovaj tip zastupljen je sa toliko primjeraka da bi se mogao smatrati karakterističnim za ovo nalazište.

Primjerak alatke slične *strugalici* predstavlja predmet (tab. III, br. 1) u obliku širokog odbitka, s vrlo malom udarnom plohom i bez naglašenog *bulbusa*. On je po desnom rubu retuširan tako da je mogao poslužiti kao strugalica konveksnog tipa.

Među *rezalima* najbrojnije su zastupljena ona uskog tipa. Ima ih »normalne« veličine, ali i mikroprimjeraka. Obično su bez retuša po rubovima; jedino su neki provideni uzdužnim lamelarnim retušama po gornjoj plohi, u pravcu udarne plohe. Izabrani primjerci prikazani su na tab. I, br. 3 i 11, a mikroprimjerci na tab. I, br. 7, 9, 10, 12—18. Poseban tip predstavlja primjerak što je prikazan na tab. IV, br. 2. Čini ga na izgled grub odbitak sa vrlo dugim, ravnim i uredno retuširanim sječivom. Pored sve svoje prividne nedotesanosti, ovaj predmet idealno pristaje za čovjekovu ruku.

Na Maloj gradini iskopan je veći broj *gigantolita*. Predmeti su, izgleda, služili kao sjekire. Neki od njih bili su toliko veliki da su se mogli koristiti samo upotrebljavajući obje ruke. Nekoliko komada načinjeno je od velikih plosnatih primjeraka riječnog oblutka, koji su sa tri bočne strane većim udarcima podešeni na oblik sjekire, a zatim im je grubim retušama dorađena oštrica, obično uz jedan od rubova.

Vrlo mnogo riječnih oblutaka dotjerano je sa nekoliko grubih udaraca na oblik *choppera* i *chopping-toolsa*. Ovakvim alatkama pripisuje se, obično, velika starost, ali to kod ovih primjeraka nije slučaj¹⁰. Ti predmeti nekad izgledaju kao nukleji koji pri prvom udarcu nisu dali željeni lom, podesan za izradu alatki, pa su zbog toga odmah i odbačeni. Neki veći komadi mogli su poslužiti kao ambos, udaralo i u slične svrhe. Dva primjerka prikazana su na tabli VI.

Na Maloj gradini otkriven je veliki broj *nukleja* mlađepaleolitkog tipa, formiranih u procesu izrade uskih rezala. Zastupljeni su svi uobičajeni tipovi. Primjer tek započetog odbijanja prikazan je na tabli VII.

Najveći dio nalaza sa Male gradine dozvoljava opredjeljivanje ovog mjesta u jednu od starijih faza mlađeg paleolitika. Finije njanjiranje kulture nije moguće. Elementi aurignaciena, među koje bi osobito spadalo njuškasto strgalo, nisu na ovom nalazištu toliko snažno izraženi da bi se mogli prihvatiti kao klasičan primjer. Tome osobito doprinosi i pomanjkanje koštanog oruđa. Fertilni stratum na Maloj gradini vjerovatno je niže položen od stratuma-nosioca kulture na obližnjem Luščiću, iako se to, bar za sada, ne može izričito dokazati.

Ostaje još otvoreno pitanje u kojoj se mjeri objekti moustéroidnog tipa mogu eventualno pribrojiti aurignacieniu. To je ipak problem koji nije moguće rješavati samo na temelju nalaza sa ovog mjesta.

Nakon iskopavanja na Maloj gradini, dosadašnja gledanja arheologa na redosljed kultura u mlađem paleolitiku sjeverne Bosne ostaju nepromijenjena. Na temelju dosad poznatih nalazišta ovdje je bilo moguće globalno izdvojiti dvije etape njegovog razvoja: jednu od njih karakterizira prevalencija aurignacijskih elemenata, a drugu, elementi gravettiena. Ovi drugi se, štaviše, protežu na najveći dio mlađeg paleolitika u sjevernoj Bosni. Nalazi sa Male gradine, konfrontirani sa onima iz Luščića, dozvoljavaju možda neko interno diferenciranje aurignaciena u dvije faze. I pored toga što se na

oba ova mjesta nalazi prikazuju kao jedna kultura, razlike su očite, ali ne u smislu kako je to predložio L. Vértés¹¹. Sigurna je jedino činjenica da je prvobitna Breuilova shema¹² u međuvremenu pretrpjela promjene, što je i razumljivo s obzirom na razvoj nauke, ali i na znatnu udaljenost Panonije od Francuske. Već je Hugo Obermaier pokušao stezanjem tablice aurignaciena¹³ uspostaviti samo dvije njegove razvojne faze: stariju i mlađu. Za dvočlani aurignacien, kako vidimo, odlučio se i Vértés, pa i Malez¹⁴.

O problemima koje pred nauku iznose nalazišta u Sloveniji, u novije doba iznesena su mišljenja u radovima S. Brodara, G. Freund i M. Brodara¹⁵. Malu gradinu nije, međutim, moguće ubrojiti u te rasprave, budući da je njen geografski položaj vezan za drugu problematiku, a za diskusiju ovdje manjka jedan od važnih elemenata, tj. koštano oruđe. Njegov udio u determinacijama kultura mlađeg paleolitika osobito je značajan, pa je samo za žaljenje činjenica što je taj dio inventara još davno u sjevernoj Bosni potpuno uništen.

Sklonost aurignaciena da se sa svojim oblicima lako akomodira na regionalne prilike, kako je to pretpostavljao L. Vértés¹⁵, nije možda, toliko uvjetovana karakterom njegovih nosilaca koliko činjenicom da su te nosioce činile skupine ljudi koji su u jednom ili više valova imigrirali u Evropu, po svoj prilici, upravo preko Balkanskog poluotoka. Oni su prošli kroz ove krajeve, u jednom ili više nalleta, da bi puninu svoje kulture razvijali tek pošto su se zaustavili na obalama Atlantika. Samo tako mogu se shvatiti relativno tanki i stari horizonti aurignaciena u Panoniji, a pogotovo oni u mediteranskoj oblasti koja se čini da je bila tek dotaknuta ovim ljudstvom.

U slučaju sjeverne Bosne, u pitanju je, osim toga, i vrlo maleno područje na kojem su izvršena promatranja, a to ne dopušta da bi se a priori prihvaćala ili odbijala dostignuća istraživača u drugim krajevima, osobito onih u rumunjskom Banatu¹⁶ i u Slovačkoj¹⁷.

Kao i na ostalim mjestima u sjevernoj Bosni, tako se i na Maloj gradini nisu sačuvala kosti životinja. O tome je već ranije bilo govora¹⁸.

Posebno zanimljiv nalaz sa Male gradine predstavlja otkriće male figure koja je slična glavi divlje patke (tab. VIII). Koliko je u formiranju ove »skulpture« sudjelovala i igra prirode, to je danas teško reći. Međutim, sasvim namjernu tvorevinu, ljudskom rukom, predstavljaju dva zareza na mjestu gdje treba da stoje oči. To je učinjeno samo sa lijeve strane, dakle, za promatranje figure kada se ona drži u desnoj ruci. Predmet je od kamena. Bio je to, vjerovatno, riječni valutak koji je zbog neobičnog izgleda bio zapažen, pa mu je zarezivanjem na mjestu očiju onda pojačan izgled.

Skulptura bi, sudeći prema pratećim nalazima, trebala biti relativno stara — jer je otkrivena u sloju sa urignacienom. Stanovnici Male gradine gajili su, kako izgleda, naklonosti prema umjetnosti. Zbog toga je moguće da su ovdje postojali i drugi slični predmeti, izrađeni prvenstveno od kosti, ali su tokom vremena uništeni.

Skulpture ptica osobito su brojne u nalazištima Malta kod Irkutska, a među kojima se posebno ističu vodene vrste¹⁹. Bogata istočno-

evropska i sibirski nalazišta plastike²⁰ dovode na pomisao da bi u tim regionima trebalo zapravo tražiti centar ove vrste paleolitske umjetnosti.

Dominantna uloga francuskih arheologa i historičara umjetnosti na polju istraživanja paleolitske umjetnosti stvorila je u naučnom svijetu uvjerenje da je u područjima jugozapadne Francuske i sjeverne Španije postojao centralni prostor na kojem se razvijala visoka umjetnost pračovjeka. To je ona pojava što nam je obično poznata po neadekvatnom imenu »franko-kantabriske« umjetnosti.²¹ Ovaj je naziv utoliko nepodesan što su za njega upotrijebljeni današnji politički pojmovi (Francuska i Kantabrija), koji sa kvartarnom geografijom nemaju ništa zajedničkog. Zato bi za davanje imena ovoj vrsti umjetnosti bolje odgovarao neki pojam izveden iz općeg geografskog riječnika, kao što je to, na primjer, Biskajski zaljev. Tako bi za imenovanje umjetnosti u jugozapadnoj Francuskoj i sjevernoj Španiji mnogo bolje odgovarao naziv: *biskajska umjetnička zona*.

Danas je već jasno da owo područje nije jedino u kojem je pračovjek razvijao svoju umjetnost; to su u novije doba pokazali rezultati istraživačkih radova u području Sredozemnog mora, gdje je također otkrivena jedna sasvim specifična umjetnost: gravure u stijeni. Oko Mediterana se razvijalo jedno sasvim osebujno područje paleolitske umjetnosti, koja je danas ušla u naučnu literaturu kao *mediteranska zona*²².

Otkrića bogatih nalazišta paleolitske umjetnosti na nekoliko mjesta u Sovjetskom savezu navode na pomisao da je u kontinentalnom dijelu istočne Evrope, osobito u području Dona, u mlađepaleolitsko doba postojao neki centar umjetnosti, čija su specifičnost bile figure ljudi i životinja, izvedene najvećim dijelom od kosti. To bi, dakle, bila neka treća velika zona, rekli bismo *kontinentalna zona paleolitske umjetnosti*. Nije ovdje mjesto da bi se nešto dublje ulazilo u problematiku ovakve regionalizacije paleolitske umjetnosti; važno je tek napomenuti da bi se nalaz sa Male gradine — koliko god, možda, donekle atipičan u odnosu na nalaze figuralne umjetnosti u cjelini — mogao uvrstiti u skupinu ove posljednje umjetnosti.

Glava patke sa Male gradine predstavlja skroman doprinos problemu identifikacije i regionalizacije paleolitske umjetnosti, vrijedan utoliko što on dopušta pretpostavku da se i na jugu Panonije njegovala umjetnost.

NAPOMENE:

- 1 Đ. BASLER, Topografska građa — Gornji tok Ukriue, GZM NS, VII (1952), str. 422, pod nazivom »Gradina na sastavima Ukriua«.
- 2 B. BELIĆ, Prilozi za poznavanje kasnog bronzanog doba severne Bosne, Zbornik Krajiških muzeja II (1963/64), str. 27—32.
- 3 Đ. JANEKOVIĆ, Mitteilungen der Österreichischen bodenkundlichen Gesellschaft, 6 (1961), str. 184—189; Isti, Paleolitsko nalazište Luščić u Kulašima, GZM NS, XV—XVI (1960/61), str. 28—32.
- 4 Đ. BASLER, Paleolitska nalazišta u sjevernoj Bosni, GZM NS, XVIII (1963), str. 12, sl. 3.

- 5 B. BELIĆ, o. c.
- 6 Đ. BASLER — Đ. JANEKOVIĆ, Paleolitsko nalazište Lušćić u Kulašima, GZM NS, XV—XVI (1960/61), tab. I b, sloj označen kao »IV«. U GZM NS XVIII (1963), str. 12, isti sloj označen je kao »V«.
- 7 Đ. BASLER, GZM NS, XVII (1962), tab. II, označen kao donji dio sloja IV; u GZM NS XVIII (1963), str. 12, označen kao »V«.
- 8 Đ. BASLER, GZM NS, XVII (1962), tab. II.
- 9 Đ. BASLER, GZM NS, XV—XVI (1960/61), tab. I b, sloj VII.
- 10 L. F. ZOTZ, Ueber Geschiebgeräte, Arheološki vestnik, XIII—XIV, Ljubljana, 1962/63, str. 197.
- 11 L. VERTES, Gruppen des Aurignacien in Ungarn, *Archaeologia Austriaca* 19/20, Wien, 1956, str. 15—27; Isti, Ueber einige Fragen des mitteleuropäischen Aurignacien, *Acta Archaeol. Hung.* 5, Budapest, 1955, str. 279—291; Isti, *Novie raskopki v peščere na Istalloško*, *Acta Archaeol. Hung.* 1, Budapest, 1951, str. 27—29; M. GABORI, Der heutige Stand der Paläolithforschung in Ungarn, *Archaeol. Austr.* 27, Wien, 1960, str. 57—75.
- 12 H. BREUIL, Les subdivisions du Paléolithique supérieur et leur signification, Congr. Intern. Préh. Genève, 1912.
- 13 H. OBERMAIER, Der Mensch der Vorzeit, Berlin — München — Wien, 1912, str. 178—182.
- 14 M. MALEZ, Noviji rezultati istraživanja paleolitika u Velikoj pećini, Vetricni i Sandalji, Arheol. radovi i rasprave, Zagreb, 1974, str. 7—44.
- 15 Vidi bilješku 11.
- 16 F. MOGOSANU, Information générale sur le Paléolithique du Banat, DACIA XVI, Bucarest, 1972, str. 5—27.
- 17 L. BANESZ, L' Aurignacien en Slovaquie, *Rivista di scienze Preistoriche*, XXIII/1, str. 3—31.
- 18 Đ. BASLER, v. bilj. 7.
- 19 M. ALMAGRO, Die bildende Kunst der jüngeren Altsteinzeit, *Handbuch der Urgeschichte I*, Bern, 1966, str. 292—293.
- 20 Z. A. ABRAMOVA, Izobraženija čelovjeka v paleolitičeskom iskusstve Evraziji, Moskva, 1966.
- 21 A. LEROI — GOURHAN, *Préhistoire de l' art Occidental*, Paris, 1971.
- 22 P. GRAZIOSI, *Die Kunst der Altsteinzeit*, Firenze, 1956.

PALÄOLITHISCHE FUNDSTELLE MALA GRADINA IN KULAŠI

Mala Gradina gehört zum Typ der Fundstellen im Freien. Sie befindet sich auf einer Anhöhe südlich des Zusammenflusses der Velika und Mala Ukričina. An der Oberfläche wurden bereits 1959. Steinartefakte festgestellt, was dann zu einer systematischen Ausgrabung in den Jahren 1962. und 1963. führte. Es wurde eine Fläche von 320 m² ausgegraben, wobei 3.473 behauene Steine und eine Figur entdeckt wurden.

Den erhaltenen Rest der ehemaligen paläolithischen Siedlung — Stätte bedeckte ein zur Zeit der Urnenfelderkultur aufgeschütteter Tumulus, welcher ebenfalls Steinartefakte enthielt, die zusammen mit der Erdmasse auf ihn aufgetragen wurden.

Der Kulturhorizont bestand aus zwei Schichten: unten aus einer dünnen mit Funden aus der mittleren Altsteinzeit, und darüber aus einer mächtigeren, die eine dem Aurignacien nahe Kultur enthielt.

Besonders interessant ist der Fund einer Steinskulptur in Form eines Enkpfes. Das Stück ist zweifellos im primären Zustand ein Naturgebilde gewesen, welches wegen seiner Ähnlichkeit mit der Tierfigur durch zwei Striche in der Augenpartie in seinem Aussehen verstärkt wurde. Diesem Fund zufolge darf angenommen werden, dass die paläolithischen Bewohner Nordbosniens die figurale Kunst gepflegt haben.

Der kulturtragende Horizont auf der Mala Gradina dürfte, seiner Position im Profil nach, dem älteren Würm III Stadial angehören.

PALEOLITSKO NALAZIŠTE MALA GRADINA
KULAŠI

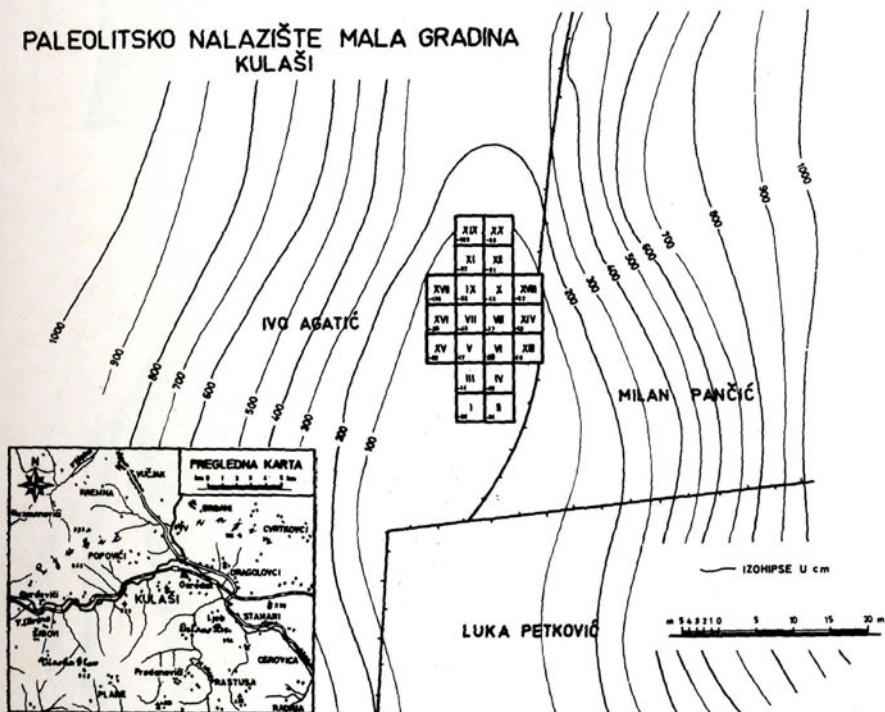
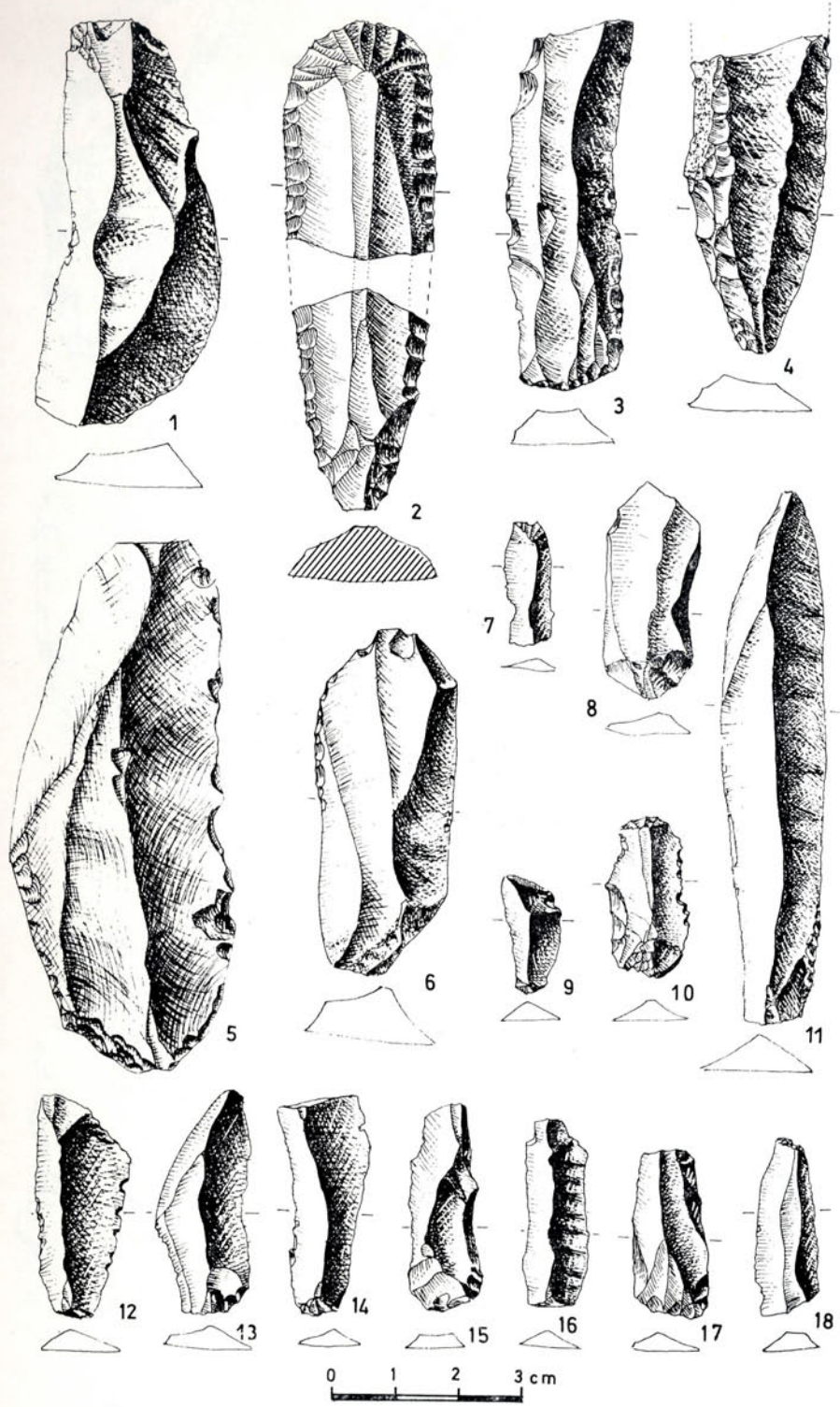
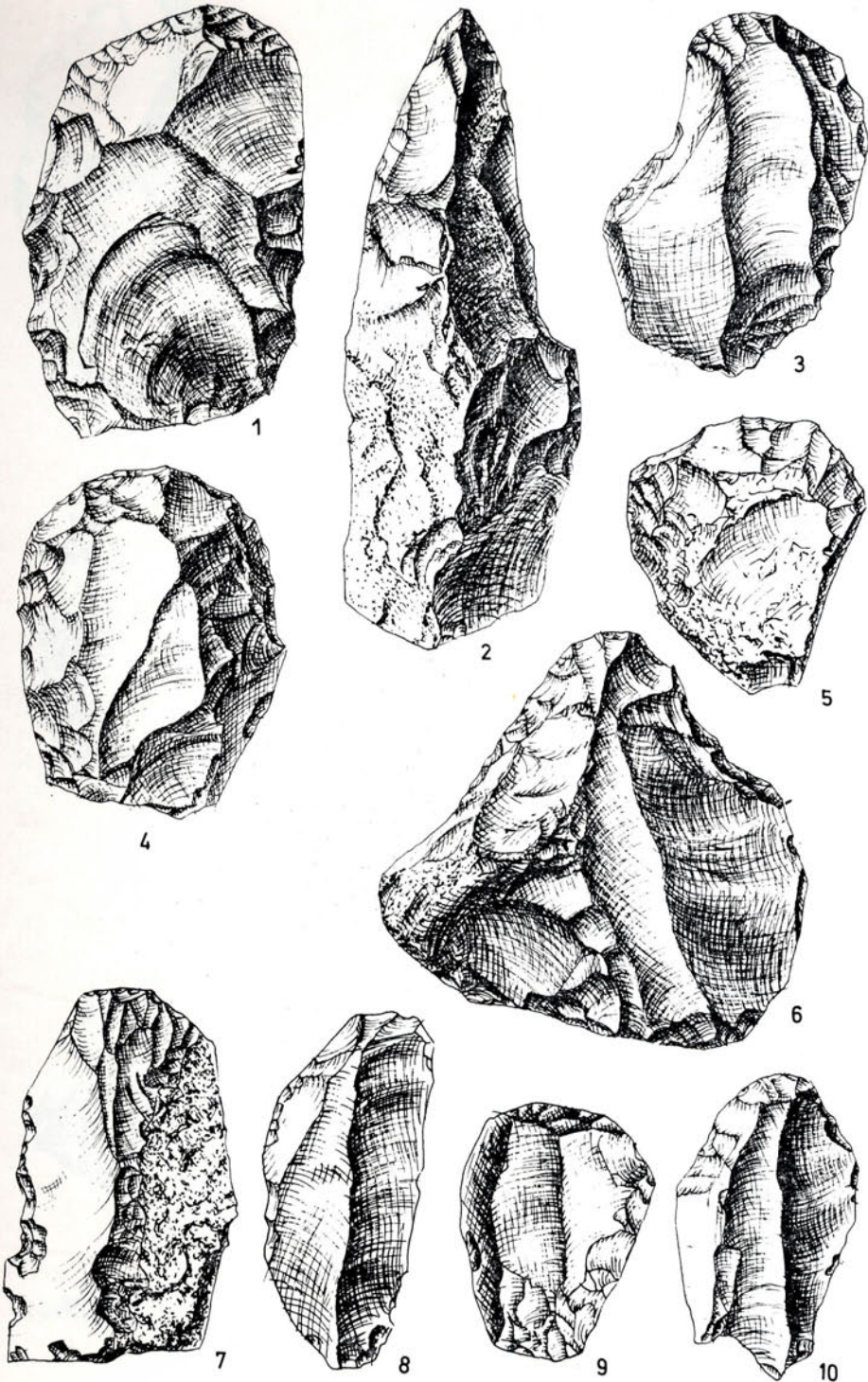
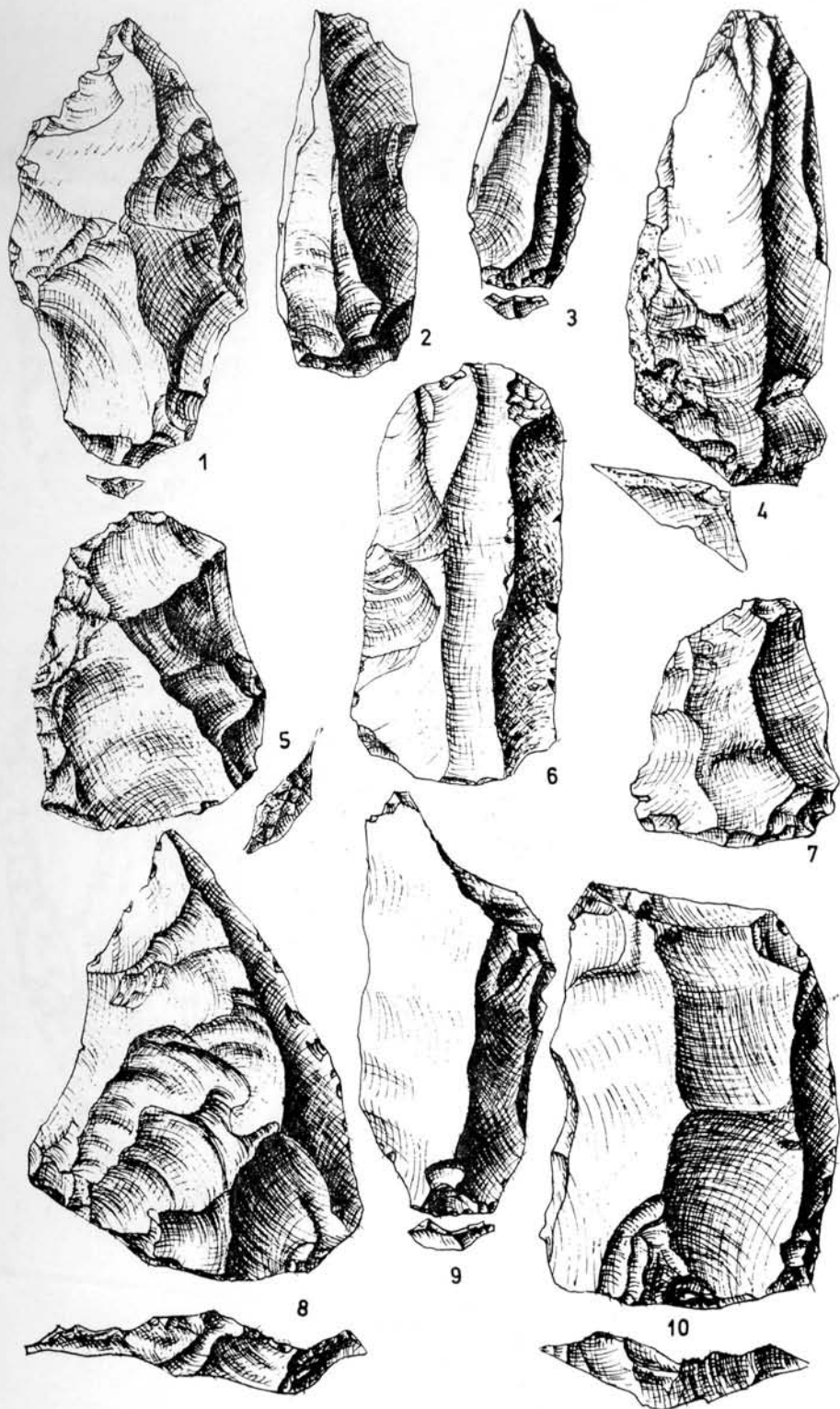

Tabla I

0 1 2 3 cm

0 1 2 3 cm

Tabla V

